

Koncepcje Marii Wojtak w polskich badaniach komunikacji medialnej – praktyka aplikacyjna

Danuta Kępa-Figura

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

dkepa@op.pl

ORCID: 0000-0001-8753-6980

Magdalena Ślawska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

m.slawska@interia.pl

ORCID: 0000-0002-4265-6708

ABSTRAKT

Celem artykułu było ustalenie, jak środowisko badaczy komunikacji medialnej korzysta z metodologii wypracowanej przez Marię Wojtak, a w konsekwencji – określenie wagi tej koncepcji dla współczesnej mediolingwistyki i szerzej – dla medioznawstwa. **Metoda badań:** Realizując ten cel, autorki artykułu przeprowadziły badanie z udziałem 69 naukowców, przyjmujących w oglądzie mediów perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną. Badanie było trzyetapowe, wykorzystano pracę na źródłach naukowych, bazach wiedzy, formularz Google’a oraz wywiady pogłębione (określone jako punktowe). **Wyniki:** Analiza bazy źródłowej pozwoliła – po pierwsze – na uogólnienia dotyczące zasięgu i natężenia wykorzystywania koncepcji Wojtak, wyrażające się m.in. powszechnością i uniwersalnością zastosowań oraz przekonaniami o powszechności i uniwersalności tych zastosowań, a także deklaracjami dotyczącymi inspiracyjności pomysłów Wojtak jako punktu wyjścia autorskich poszukiwań badawczych. Po drugie, analiza ta wykazała, że badacze komunikacji medialnej widzą te koncepcje jako narzędzia opisu nie tylko tekstów medialnych, lecz także mediów. Po trzecie, zwróciła uwagę na interdyscyplinarną i scalającą środowisko mediolingwistyczne moc koncepcji Wojtak. **Oryginalność/wartość poznawcza:** Największą wartością była próba opisanego środowiska badaczy wykorzystujących koncepcje Marii Wojtak, ich przekonań i miejsc naukowych inspiracji.

SŁOWA KLUCZOWE

Maria Wojtak, genologia, mediolingwistyka, gatunek, gatunek medialny, dyskurs medialny

Koncepcje Marii Wojtak są bardzo często wykorzystywane w analizach komunikacji medialnej. Konstatacja ta – jako oczywista dla specjalisty – nie wymaga w zasadzie dowodzenia. Interesujące jednak może być to,

- 1) jak częsta jest to praktyka, na czym polega i czy jest właściwością jedynie poszukiwań badawczych, naukowych, czy jest także częścią procesu dydaktycznego;
- 2) które z konceptów i instrumentów badawczych Wojtak są najczęściej wykorzystywane w badaniach mediów;
- 3) do analizy jakich przejawów komunikacji medialnej wykorzystywane są te pomysły;
- 4) dlaczego koncepcje Wojtak są aplikowane do oglądu komunikacji medialnej;
- 5) czy koncepcje te stały się punktem wyjścia autorskich rozwiązań innych badaczy;
- 6) czy badacze przekazów medialnych, uwzględniający perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną, dostrzegają ograniczenia badawcze tych koncepcji w analizie nowych zjawisk medialnych, a jeśli tak, to jakie.

Chcąc odpowiedzieć na te pytania, opracowałyśmy tekstową bazę źródłową będącą wynikiem trzech etapów poszukiwań¹. Etap pierwszy to etap sporządzenia listy badaczy komunikacji medialnej, których praktykę zawodową chcieliśmy poddać oglądowi². Opierał się on na rozpoznaniu własnej bazy lekturowej oraz poszerzeniu tej bazy w wyniku kwerendy, polegającej na przeszukaniu bibliografii znanych nam publikacji, baz danych dostępnych *online* – Google Scholar i ResearchGate, stron internetowych instytucji badawczo-dydaktycznych. Opisując pierwszy etap tworzenia bazy tekstowej, musimy zaznaczyć, że naszym celem nie było przebadanie świadomości i praktyki metodologicznej całego polskiego środowiska badaczy zajmujących się komunikacją medialną (m.in. z racji wielości i równoległości przyjmowanych perspektyw badawczych). Dążyłyśmy do rozpoznania natężenia praktyki aplikacyjnej koncepcji Wojtak w tym środowisku. Z tego względu postanowiłyśmy, że szukając odpowiedzi na sformułowane powyżej pytania, zwrócimy się jedynie do tych badaczy komunikacji medialnej, którzy w swoich naukowych peregrynacjach przyjmują tę samą perspektywę, co lubelska mediolingwistka – to znaczy perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną, które identyfikujemy jako przynależne oglądowi mediolingwistycznemu. Kolejnym krokiem naszych działań (czyli drugim etapem postępowania) było rozesłanie do badaczy, do których dotarliśmy na etapie pierwszym, formularza z pytaniami dotyczącymi recepcji koncepcji Marii Wojtak w badaniach komunikacji medialnej prowadzonych z perspektywy dyskursologicznej lub genologicznej. Z kolei etap trzeci polegał na przeprowadzeniu punktowych wywiadów weryfikujących lub uzupełniających odpowiedzi zamieszczone w formularzu.

Referując przebieg badania, musimy wprowadzić dwa zastrzeżenia. Po pierwsze, mając ograniczoną wiedzę dotyczącą podstaw metodologicznych działalności naukowej i dydaktycznej badaczy, którzy nie odpowiedzieli na pytania zawarte w formularzu Google'a, zrezygnowałyśmy z uwzględnienia ich w dalszych analizach. Mimo to jesteśmy przekonane, że uzyskane

¹ Bazą źródłową nazywamy zbiór odpowiedzi na formularzowe pytania.

² Pisząc o praktyce zawodowej uczestników badania, mamy na myśli pola aktywności naukowej i dydaktycznej. W naszym badaniu pól tych nie rozdzielałyśmy.

dane są reprezentatywne. Nie tylko dlatego, że na formularzowe pytania odpowiedziało 69 osób³ reprezentujących 20 instytucji (co naszym zdaniem jest wynikiem bardzo dobrym), lecz także dlatego, że większość badaczy, których działalność traktowaliśmy jako naturalną podstawę budowanej bazy źródłowej, wzięła udział w badaniu na etapie drugim. Należy dodać także, że wszystkie ważne dane uzyskane na pierwszym etapie poszukiwań mieszczą się w zbiorze danych uzyskanych na drugim etapie, a trzeci etap jedynie w niewielkim stopniu uzupełnił wyniki etapu drugiego. Korzystając z okazji, serdecznie dziękujemy za zaangażowanie w odpowiedzi na formularzowe pytania i za cierpliwość w trakcie udziału w trzecim etapie badania.

Po drugie, nie traktujemy formy przeprowadzonego badania jako sposobu na uzyskanie pełnego obrazu obecności koncepcji Marii Wojtak w polskich badaniach komunikacji medialnej prowadzonych z uwzględnieniem perspektywy genologicznej lub dyskursologicznej. I to zarówno ze względu na nasze lekturowe ograniczenia, właściwości formularza google'owskiego i sposób wykorzystania tych właściwości przez nas, jak i ze względu na czynniki technologiczny i ludzki, warunkujące wzięcie udziału w badaniu formularzowym, stopień zaangażowania w nie uczestników oraz zakres naszych działań „naprawczych”, których celem było uściślenie odpowiedzi uzyskanych za pośrednictwem formularza.

Mając świadomość niepełności uzyskanych przez nas danych, odpowiadając na pytania dotyczące praktyki aplikacyjnej koncepcji Marii Wojtak w badaniach komunikacji medialnej, skupiliśmy się zatem na analizie tekstowej bazy źródłowej, powstałej dzięki przeprowadzeniu trzech etapów badania.

1. Jak częsta jest praktyka wykorzystywania koncepcji Marii Wojtak w oglądzie komunikacji medialnej dokonywanym z perspektywy dyskursologicznej lub genologicznej?

Rozpoznając częstość wykorzystania koncepcji Marii Wojtak w oglądzie komunikacji medialnej dokonywanym z perspektywy dyskursologicznej lub genologicznej, musimy zaznaczyć, że już na pierwszym etapie badania udało nam się dotrzeć do badaczy przyjmujących w oglądzie przekazów medialnych te perspektywy. Wszyscy, od których uzyskałyśmy odpowiedzi na pytanie „Czy w naukowej refleksji lub praktyce dydaktycznej, dotyczących przekazów medialnych, uwzględniają lub uwzględniali Państwo perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną?”, zadeklarowali, że w badaniach przekazów medialnych uwzględniają perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną (por. diagram 1). Z kolei o częstości wykorzystania przez tę grupę adresacką koncepcji Marii Wojtak świadczą odpowiedzi na pytanie „Czy w mediolingwistycznej naukowej refleksji lub praktyce dydaktycznej wykorzystują lub wykorzystywali Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak?” (por. diagram 2). Na 69 uzyskanych odpowiedzi *Nie* odpowiedziały jedynie trzy osoby. Przy czym jedna z nich, odpowiadając na pytanie kolejne – „Które z koncepcji lub instrumentów badawczych Marii Wojtak zostały przez Państwa wykorzystane?” – zadeklarowała wykorzystanie „sposobu rozumienia dyskursu”, co traktujemy jako odpowiedź świadcząca o wykorzystaniu tych koncepcji. Osobę tę włączamy do całości będącej podstawą wszystkich procentowych rozkładów charakterystyk odnoszących się do uczestników korzystających z tych koncepcji. Oznacza to, że na tę całość składa się 67 osób z 69, które wypełniły formularze.

³ Musimy zaznaczyć, że do tej liczby wliczamy siebie, bo także wzięliśmy udział w formularzowym badaniu.

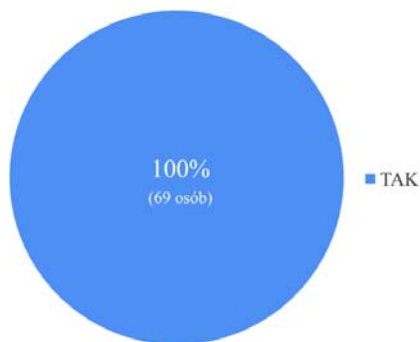

Diagram 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w naukowej refleksji lub praktyce dydaktycznej, dotyczących przekazów medialnych, uwzględniają lub uwzględniali Państwo perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną?”.

Źródło: opracowanie własne.

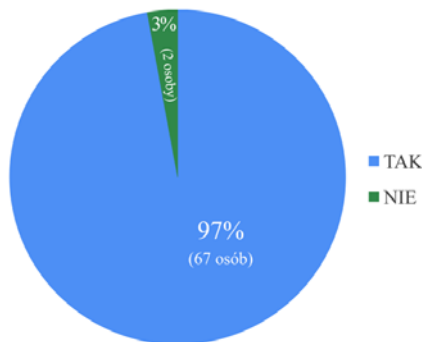

Diagram 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w mediolingwistycznej naukowej refleksji lub praktyce dydaktycznej wykorzystują lub wykorzystywali Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak?”.

Źródło: opracowanie własne.

Uznając, że pytanie o częstość wykorzystania koncepcji wiąże się z pytaniami o to, gdzie oraz przez kogo są one wykorzystywane, przygotowaliśmy dodatkowe zestawienia. Na pytanie „gdzie?” odpowiedziałyśmy, opracowawszy listę publikacji, w których odwoływano się do koncepcji lub instrumentarium badawczego Marii Wojtak, oraz listę przedmiotów kształcenia uniwersyteckiego, podczas realizacji których koncepcje te wykorzystywano. Rezygnując z referowania w niniejszym artykule bardzo obszernej listy publikacji⁴, zdecydowałyśmy się na włączenie listy przedmiotów.

Zajęcia, podczas których – jak pokazują odpowiedzi uczestników badania – wykorzystywano idee Marii Wojtak, są lub były wpisane w kursy kierunków powiązanych przede wszystkim z naukami o mediach i komunikacji społecznej oraz z językoznawstwem. Koncepcje Wojtak wykładane były w ramach kursowych zajęć ogólnych oraz zajęć monograficznych i specjalistycznych (w tym także seminaryjnych), podczas których obiektem refleksji lub analizy była komunikacja międzyludzka (lub wybrane sfery tej komunikacji – przede wszystkim komunikacja medialna), jej język, forma, styl, pragmatyka, ukształtowanie dyskursywne, gatunkowe i tekstowe. Na liście nazw zajęć podanych przez uczestników badania – między innymi:

analiza dyskursu medialnego, współczesne analizy dyskursów, dyskurs medialny, dyskursy medialne, analiza i interpretacja tekstów medialnych, dziennikarstwo a literatura faktu, gatunki dziennikarskie, gatunki medialne, gatunki i formaty medialne, gatunki prasowe, gatunki dziennikarskie prasowe, dziennikarskie gatunki tradycyjne, gatunki i formy wypowiedzi internetowych, internetowe gatunki dziennikarskie, teksty i gatunki, ewolucja gatunków dziennikarskich, formy paraartystyczne w mediach, język w dyskursie medialnym, język w mediach, język mediów, język i tekst w środkach

⁴ Listę tych publikacji zawarliśmy w osobnym opracowaniu, opublikowanym w niniejszym numerze „Studiów Medioznawczych” (Kępa-Figura & Ślawska, 2023).

masowego przekazu, język reklamy, komunikacja językowa, komunikacja językowa w internecie, komunikacja językowa w mediach, komunikacja medialna, komunikacja w mediach, teksty użytkowe, komunikacja urzędowa, kultura języka, podstawy komunikowania sieciowego, praktyczna stylistyka - analiza dzieła literackiego, retoryka i erystyka, retoryka dziennikarska, stylistyka praktyczna, rola mediów w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego, seminarium doktoranckie, seminarium licencjackie, seminarium magisterskie, zróżnicowanie stylowe polszczyzny, publicznej style w mediach, styl i gatunek wypowiedzi prasowych, współczesne formy wypowiedzi, kultura audiowizualna i cyfrowa, kształtowanie się prasowych praktyk komunikacyjnych, konteksty kreatywności medialnej w sieci, narracje cyfrowe, wiedza o mediach

– mieszczą się także nazwy zajęć o charakterze metodologicznym i warsztatowym. Konceptje Marii Wojtak, co warto podkreślić, były bowiem wykorzystywane zarówno w ramach metodologicznych wprowadzeń – o czym świadczy przywołanie takich nazw przedmiotów, jak:

lingwistyczna analiza tekstu, lingwistyka mediów/Linguistik der Medien, lingwistyka tekstu, lingwistyka tekstu i dyskursu, mediolingwistyka, metodologia badań lingwistycznych, metodologia badań językoznawczych, metodologia badań językowo-kulturowych, metodologie badań tekstów medialnych, metody badawcze w medioznawstwie i komunikacji, stylistyka, stylistyka historyczna, stylistyka językoznawcza, tekstologia, a także jakościowe badania pedagogiczne i wprowadzenie do pedagogiki medialnej

– jak i jako podstawa kształtowania warsztatu zawodowego, głównie dziennikarskiego, zdobywanego przez studentów na zajęciach o nazwach:

dziennikarstwo sportowe, warsztat dziennikarski: dziennikarstwo prasowe, warsztat dziennikarski: dziennikarstwo internetowe, warsztat dziennikarza internetowego, warsztat dziennikarza prasowego, warsztat dziennikarza publicysty, prasowe gatunki publicystyczne, praca reportera telewizyjnego, nowe formy dziennikarskie, podstawy scenopisarstwa.

Z kolei odpowiadając na pytanie „przez kogo?” konceptje Wojtak są wykorzystywane, odnotowałyśmy dwie dodatkowe zmienne. Są to stopień dojrzałości zawodowej (badawczej i dydaktycznej) uczestników badania oraz ich instytucjonalna przynależność. Przyjmując, że wymiernym wyznacznikiem pierwszej z tych zmiennych jest stopień lub tytuł naukowy, możemy uznać, że większość naukowców biorących udział w badaniu, którzy wykorzystują konceptje Marii Wojtak, charakteryzuje wysoki stopień dojrzałości zawodowej (por. diagram 3).

Charakteryzując uczestników badania pod kątem ich instytucjonalnej przynależności, zauważyłyśmy dwie prawidłowości w recepcji myśli Wojtak. Po pierwsze, recepcja ta ma charakter ogólnopolski. W chwili wypełniania formularza (czyli w grudniu 2022 roku) badacze korzystający z koncepcji lubelskiej lingwistki reprezentowali jedną z 20 instytucji (w tym 18 instytucji szkolnictwa wyższego) funkcjonujących w różnych rejonach kraju. Nanosząc te instytucje na mapę Polski, podałyśmy liczbę osób, korzystających z koncepcji Marii Wojtak, reprezentujących te instytucje (por. mapa 1).

Po drugie, dostrzegłyśmy prawidłowość związaną z dyscyplinową specyfikacją reprezentowanych ośrodków badawczych. Opisując tę prawidłowość, uwzględniłyśmy to, że ze względu na ostatnią reformę polskiego szkolnictwa wyższego struktury poszczególnych jego instytucji różnią się stopniem uszczegółowienia i sposobem zastosowania do obowiązujących podziałów dyscyplinowych. Wszystkie instytucje szkolnictwa wyższego reprezentowane przez badaczy wykorzystujących konceptje Marii Wojtak zachowały podział na wydziały, natomiast nie we wszystkich utrzymany został podział na instytuty oraz na katedry lub zakłady. Co więcej, niektóre jednostki instytucji szkolnictwa wyższego reprezentować mogą więcej niż jedną dyscyplinę.

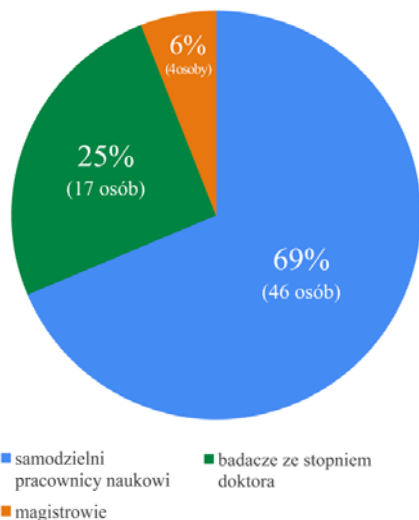

Diagram 3. Charakterystyka uczestników badania formularzowego ze względu na przysługujący im stopień naukowy.

Źródło: opracowanie własne.

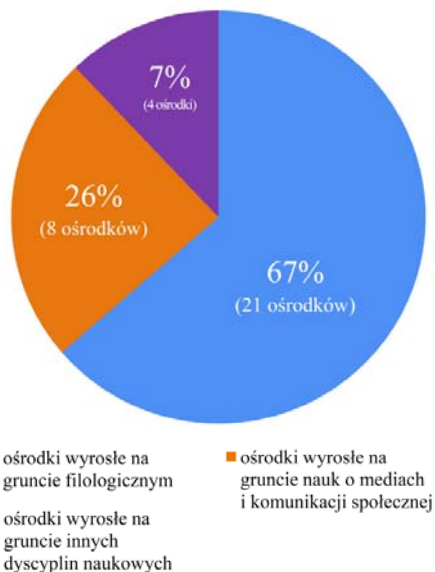

Diagram 4. Ośrodki naukowe reprezentowane przez uczestników badania formularzowego korzystających z koncepcji Marii Wojtak.

Źródło: opracowanie własne.

Z tego względu, szukając prawidłowości w dyscyplinowej specyfikacji ośrodków widocznych na mapie 1, zdecydowałyśmy się na pewne uproszczenia. I tak, choć biorąc pod uwagę, że mediolingwistyka to subdyscyplina przede wszystkim językoznawstwa i medioznawstwa, chciałbyśmy rozróżnić ośrodki badań nad komunikacją wyrosłe na gruncie lingwistycznym, nauk o mediach i komunikacji społecznej oraz innych dyscyplin naukowych. Ze względu na to, że w niektórych instytucjach szkolnictwa wyższego nie rozdzielono językoznawstwa i literaturoznawstwa, zamiast ośrodków językoznawczych wskazywałyśmy filologiczne.

Przy czym do całości (33 ośrodków) będącej podstawą tego procentowego rozkładu (por. diagram 4) włączyłyśmy Komisję Medioznawczą PAU, traktując ją jako ośrodek stowarzyszony z dyscypliną nauki o mediach i komunikacji społecznej, a nie włączyłyśmy ośrodka bibliotecznego (Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Lublinie) jako niezwiązanego z żadną z dyscyplin naukowych. Musimy zaznaczyć także, że porządkując ośrodki badawcze aktualnie reprezentowane przez badaczy wykorzystujących koncepcje Marii Wojtak, zatrzymywałyśmy się na poziomie szczególowości wspomagającym dookreślenie dyscyplinowej przynależności danego ośrodka – na podziale odpowiednio na katedry/zakłady/pracownie lub tylko na podziale na instytuty, a nawet wydziały.

Mapa 1. Instytucje reprezentowane przez uczestników badania formularzowego korzystających z koncepcji Marii Wojtak.

Źródło: opracowanie własne.

Legenda:

- AJD – Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
- PAU – Polska Akademia Umiejętności
- PBW – Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Lublinie
- UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- UE – Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
- UJ – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
- UJK – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
- UKW – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
- UŁ – Uniwersytet Łódzki
- UMCS – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- UP – Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
- UPH – Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
- UPJP2 – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
- UR – Uniwersytet Rzeszowski
- UŚ – Uniwersytet Śląski w Katowicach
- UW – Uniwersytet Warszawski
- UWM – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
- UWr – Uniwersytet Wrocławski
- UZ – Uniwersytet Zielonogórski

Ośrodki wyrosłe na gruncie filologicznym (44 osoby z 21 ośrodków):

- Instytut Filologii Polskiej Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie [1],
- Zakład Retoryki, Pragmalingwistyki i Dziennikarstwa Instytutu Filologii Polskiej UAM [1],
- Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa UJK w Kielcach [1],
- Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Wydziału Filologicznego UŁ [2],
- Instytut Filologii Polskiej i Logopedii UŁ [5],
- Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców UMCS [3],
- Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS [2],
- Instytut Filologii Polskiej UP w Krakowie [1],
- Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UPH w Siedlcach [1],
- Instytut Filologii Germańskiej UŁ [1],
- Instytut Neofilologii UR [4],
- Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa UR [3],
- Instytut Językoznawstwa UŚ [6],
- Instytut Językoznawstwa UWM w Olsztynie [1],
- Laboratorium Lingwistyki Kulturowej i Międzykulturowej Instytutu Germanistyki UW [1],
- Instytut Języka Polskiego UW [2],
- Instytut Polonistyki Stosowanej UW [2],
- Zakład Lingwistyki Stosowanej, Pracownia Lingwistyki Mediów Instytutu Filologii Germańskiej UWr [1],
- Instytut Filologii Polskiej UWr [3],
- Instytut Filologii Polskiej UZ [2],
- Instytut Neofilologii UZ [1].

Ośrodki wyrosłe na gruncie nauk o mediach i komunikacji społecznej (17 osób z 8 ośrodków):

- Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM [1],
- Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej UŚ [1],
- Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ [1],
- Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS [7],
- Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UPJPII [1],
- Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UWM w Olsztynie [2],
- Katedra Języka Mediów Wydziału Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii UW [3],
- Komisja Medioznawcza PAU [1].

Ośrodki wyrosłe na gruncie innych dyscyplin naukowych (5 osób z 4 ośrodków):

- Katedra Projektowania i Analizy Komunikacji UE w Katowicach [2],
- Wydział Pedagogiki UKW w Bydgoszczy [1],
- Instytut Nauk o Kulturze UŚ [1],
- Zakład Komunikowania Społecznego i Dziennikarstwa Instytutu Politologii UWr [1].

Referując wyniki podziału ośrodków badań nad komunikacją, w których wykorzystywane są koncepcje Marii Wojtak, opartego na ich dyscyplinowej przynależności, musimy zaznaczyć, że choć większość z tych ośrodków (25 z 33) w 2022 roku poddana została parametryzacji w ramach dyscyplin innych niż nauki o mediach i komunikacji społecznej (głównie w ramach językoznawstwa, lecz także literaturoznawstwa, nauk o kulturze i religii, nauk o polityce i administracji, nauk o zarządzaniu i jakości oraz pedagogiki), to jednocześnie większość z nich funkcjonuje lub funkcjonowała jako zaplecze badawcze kierunków studiów lub specjalności dziennikarskich lub innych „okołomedialnych”.

W podsumowaniu pierwszego z paragrafów poświęconych praktyce aplikacyjnej koncepcji Marii Wojtak w polskich badaniach komunikacji medialnej musimy zaznaczyć, że dostrzegamy niedoskonałość danych stanowiących podstawę rozkładu obu zmiennych charakteryzujących uczestników badania, wynikającą z nieuwzględnienia w formularzowych pytaniach aspektu temporalnego. Po pierwsze, oba rozkłady sporządziliśmy na podstawie danych aktualnych w chwili przeprowadzenia badania formularzowego. Po drugie, pytając o wykorzystanie koncepcji Marii Wojtak, zastosowałyśmy alternatywę „wykorzystują lub wykorzystywali”, która uniemożliwiła uzyskanie informacji o czasie wykorzystania tej koncepcji. Przypuszczamy, że zaprezentowane rozkłady nie pokazują, na jakim etapie rozwoju zawodowego badawczy koncepcje Wojtak najczęściej są wykorzystywane ani w którym z ośrodków koncepcje te są aktualnie wykorzystywane najczęściej. Z pewnością jednak można uznać, że częstość korzystania z koncepcji Wojtak jest ściśle związana ze specyfiką danego ośrodka badawczego. Najliczniej reprezentowany przez biorących udział w badaniu, wykorzystujących w pracy zawodowej koncepcje Marii Wojtak, jest UMCS, czyli rodzimy ośrodek tej wybitnej badaczki. Do niemal równie licznie reprezentowanych ośrodków należą zaś: Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Śląski w Katowicach oraz Uniwersytet Warszawski – to znaczy silne ośrodki mediolingwistyczne, które bądź wyrosły na gruncie polskiej tradycji badań genologicznych, bądź rozszerzyły ogląd tekstu medialnego właściwy tradycji mediolingwistyki uprawianej poza Polską (a dokładnie w kręgu niemieckojęzycznym) o perspektywę genologiczną.

2. Które z konceptów i instrumentów badawczych Marii Wojtak są najczęściej wykorzystywane w badaniach komunikacji medialnej?

Choć odpowiedź na formularzowe pytanie „Które z koncepcji lub instrumentów badawczych Marii Wojtak zostały przez Państwa wykorzystane?” nie była obligatoryjna, to udzieliły jej wszystkie z 66 osób, które zadeklarowały korzystanie z tych koncepcji, a także jedna osoba, która zadeklarowała, że z tych koncepcji nie korzysta(ła). Owe 67 osoby odpowiedziały, dokonując wyboru spośród kategorii wyróżnionych przez nas w formularzu lub uzupełniając listę tych kategorii w punkcie „inne”. Choć nie oczekiwaliśmy od uczestników badania podania wykorzystywanych przez nich publikacji Marii Wojtak, uznaliśmy, że warto wskazać prace, w których poszczególne koncepcje zostały omówione. Odesłania te wprowadziłyśmy w przypisach⁵.

Jak pokazuje diagram 5, większość z 67 badanych korzysta lub korzystała z zaproponowanego przez Wojtak sposobu myślenia o gatunku – przede wszystkim z samej koncepcji gatunku⁶ (61 osób, czyli 91% badanych), której ważnym składnikiem jest wyróżnienie pojęcia czteroaspektowego wzorca gatunkowego (58 osób, czyli 87% badanych), a także ze sposobu rozumienia relacji między tekstem, gatunkiem a dyskursem⁷ (46 osób, czyli 69% badanych)

⁵ Choć Maria Wojtak zamysł i wykorzystanie (niemal) wszystkich swoich koncepcji w jakimś stopniu przedstawiła w każdej z czterech monografií napisanych od 2004 roku (2004a, 2011a, 2019a, 2019b), skupiliśmy się na podaniu adresów artykułów istotnych dla rozwoju poszczególnych koncepcji, ponieważ odnalezienie takiej formy publikacji jest trudniejsze. Idziemy tutaj tropem Wojtak, która w zakończeniu *Wprowadzenia do genologii* zamieściła ujęte w formę tabeli bardzo cenne zestawienie *Pojęcia i terminy obecne w genologii reinterpretowane autorsko* (2019a, s. 272–278).

⁶ Koncepcję gatunku Maria Wojtak omawiała w wielu artykułach, m.in.: 2004b, s. 29–39; 2005b, s. 132–148; 2014a, s. 63–71; 2014b, s. 7–22; 2019c, s. 189–204, 2019d, s. 37–53.

⁷ Ujęcie relacji między tekstem, gatunkiem a dyskursem można odnaleźć w tekstach Wojtak z zakresu dyskursu prasowego, religijnego oraz w artykule, w którym lingwistka doświetla relacje między tymi pojęciami, ukazu-

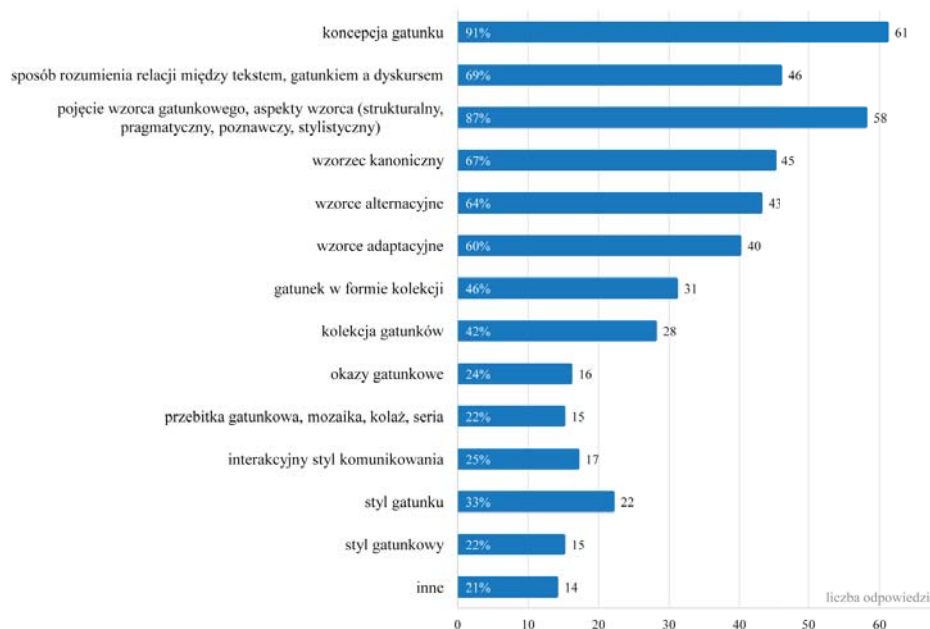

Diagram 5. Rozkład 67 odpowiedzi na pytanie „Które z koncepcji lub instrumentów badawczych Marii Wojtak zostały przez Państwa wykorzystane?”.

Źródło: opracowanie własne.

oraz kategorii ujmujących sposoby bytowania wzorca gatunkowego⁸ (kanoniczny – 45 osób, czyli 67% badanych; alternacyjny – 43 osoby, czyli 64% badanych; adaptacyjny – 40 osób, czyli 60% badanych). Co znamienne, wielu badanych zadeklarowało wykorzystywanie dwóch koncepcji „szczegółowych” – koncepcji gatunku w formie kolekcji (31 osób, czyli 46% badanych) i kolekcji gatunków (28 osób, czyli 42% badanych)⁹. Pozostałe „szczegółowe” kategorie badawcze¹⁰ – odnoszące się do postaci funkcjonowania danego gatunku, jego właściwości (głównie stylistycznych), relacji między wzorcem gatunkowym a jego realizacjami – wybierane były rzadziej, jednak nie marginalnie (od 21% do 33%). Zaznaczyć musimy, że 21% badaczy (15 osób) zdecydowało się na wskazanie koncepcji nieprzewidzianych w liście „do wyboru”.

jąc je jako kolekcję pojęć (2011b, s. 69–78; 2013a, s. 85–107; 2015a, s. 31–44; 2016, s. 74–85; 2018, s. 47–63).

⁸ Perspektywę gatunkowych wzorców odnaleźć można w artykułach: Wojtak, 1999, s. 105–117; 2004b, s. 29–39; 2005a, s. 440–448.

⁹ Wojtak prezentuje koncepcję gatunku w formie kolekcji oraz kolekcji gatunków w kilku tekstach: 2006a, s. 143–152; 2007a, s. 289–299; 2009, s. 305–322; 2011c, s. 44–56; 2013b, s. 319–336.

¹⁰ Koncepcje, które określiliśmy tutaj jako pozostałe „szczegółowe” kategorie badawcze, wprowadzone zostały do systemu metodologicznego Wojtak w ramach opracowań artykułowych. Okazy gatunkowe: 2004a, s. 309; 2011d, s. 293–307; 2019e, s. 85–96; 2020a, s. 99–108; 2020b, s. 95–108; 2020c, s. 595–604; 2021a, s. 319–328; 2021b, s. 63–78. Przebitka gatunkowa, mozaika, kolaż oraz seria: 2003, s. 9–27; 2011c, s. 44–56; 2012, s. 265–273; 2014c, s. 225–239; 2015b, s. 84–93. Interakcyjny styl komunikowania: 2006b, s. 115–128; 2006c, s. 119–129. Styl gatunku oraz styl gatunkowy: 2007b, s. 16–24.

Kategoria „inne” została wypełniona odpowiedziami wskazującymi na korzystanie z koncepcji Wojtak mieszczących się w zakresach problemowo-tematycznych wyróżnionych na różnych poziomach szczegółowości. Od deklaracji przyjmowania w oglądzie komunikacji perspektywy genologicznej lub dyskursologicznej (por.: *ogólne i szczegółowe założenia genologii medialnej; dyskursywna analiza tekstu; gatunkowa analiza tekstu*) czy przyjmowania określonego sposobu rozumienia podstawowych kategorii dyskursologicznych i genologicznych (por.: *definicja dyskursu, jego rozumienie; koncepcja dyskursu; pole gatunkowe; świadomość gatunkowa*), przez wypowiedzi odnoszące do specyficznych przejawów gatunkowości

(por.: *gatunek złożony; gatunek z dominantą informacyjną i/lub publicystyczną; gatunek jako forma hybrydowa oraz jako forma otwarta na relacje intertekstualne; skala paradoksów gatunkowych; skala paradoksów; skala paradoksów gatunku; realizacja tekstowa; mozaika; kolaż; ciągi antynomiczne; kompozycja sylwiczna; układy blokowe i kontaminacyjne; gatunki polimorficzne; w kontekście prasowego dyskursu - perspektywa kalejdoskopu i mozaiki*),

te, które świadczą o przejściu koncepcji określających ogólne zasady funkcjonowania wypowiedzi medialnych w ramach ciągu relacyjnego tekst-gatunek-styl-dyskurs

(por.: *koncepcja relacji tekstu-gatunku-stylu-dyskursu; koncepcja wielogłosowości dyskursu prasowego [„głosy”]; „głosy” w prasie; wielogłosowość i głosy dopuszczone; kontekst życiowy gatunku*),

po wypowiedzi wskazujące na wykorzystywanie kategorii odnoszących się do specyficznych zjawisk medialnych¹¹, w tym poszczególnych bytów gatunkowych i sposobów ich funkcjonowania

(*walory potoczności w tekstach prasowych; zabiegi stylizacyjne; styl twórcy i styl twórczy [felieton]; felietonowy konceptyzm; kreatywność gatunku i kreatywność w gatunku [wywiad]; wszelkie opracowania konkretnych gatunków [przykładowo: wywiad, reportaż, felieton, sylwetka, zapowiedź, tytuł itd.]*).

Jak widać, niektóre z tych odpowiedzi można uznać za inne sposoby odesłania do koncepcji ujętych w liście „do wyboru”, jednak większość stanowi uzupełnienie siatki pojęciowej koncepcji Marii Wojtak o kategorie „szczegółowe”. Co ciekawe, najczęściej, bo po trzy razy, wystąpiły tutaj pojęcia *skali paradoksów gatunkowych* i „*głosów*” w *dyskursie prasowym*¹².

3. Do analizy jakich przejawów komunikacji medialnej wykorzystane są pomysły Marii Wojtak?

Odpowiedź na to pytanie opieramy na analizie formularzowych wypowiedzi, formułowanych w związku z pytaniem „Do analizy jakich przejawów komunikacji medialnej wykorzystali Państwo pomysły Marii Wojtak? Prosimy o podanie konkretnych zjawisk, na przykład nazw gatunków medialnych”.

¹¹ Pojawiła się także jedna wypowiedź odwołująca się do gatunków niemiedialnych: *kategoria stylu urzędowego, komunikacja urzędowa, gatunki tekstów urzędowych*.

¹² Kategorię skali paradoksów wykorzystala Wojtak, charakteryzując gatunki prasowe (2004a, s. 19–20; 2004c, s. 273–294), natomiast „głosy” w dyskursie prasowym najszerzej omawia w monografii *Głosy z teraźniejszości. O języku współczesnej polskiej prasy* (2010).

Z 69 badaczy, którzy wypełnili przesłany przez nas formularz, na to fakultatywne pytanie odpowiedziało 67, w tym wszystkie osoby, które zadeklarowały wykorzystanie koncepcji i instrumentarium badawczego Marii Wojtak oraz jedna z trzech osób wskazujących na swoją metodologiczną odrębność. Osoba ta, pisząc *nie wykorzystywałem*, w zasadzie powtórzyła swoją deklarację.

Omawiając rozkład odpowiedzi na to pytanie, należy odnotować, że tylko jedna osoba nie dookreśliła zjawiska medialnego poddawanego oglądowi za pomocą koncepcji Wojtak. Pozostałe osoby wskazały zjawiska reprezentujące:

- zarówno tradycyjne gatunki medialne, jak i byty gatunkowe w przestrzeni medialnej debiutujące, dla których media stają się naturalnym środowiskiem życiowym;
- zjawiska komunikacyjne, dla których media są sceną gościnną, w tym zjawiska związane z mediami ze względu na ich przynależność do komunikacji społecznej, dla której media są współcześnie najważniejszym nośnikiem i przejawem;
- zjawiska o różnym rodowodzie, funkcjonujące na mocy konwencji dziennikarskich, artystycznych, obowiązujących w mediach społecznościowych itd.

Zjawiska mieszczące się w zakresie komunikacji medialnej, w oglądzie których wykorzystywane są koncepcje Marii Wojtak, wyróżnione zostały z uwzględnieniem obu planów funkcjonowania tekstu medialnego (planu abstrakcji i planu realizacji) i na różnym poziomie szczegółowości. Za przykłady ogólnego poziomu konkretyzacji zjawisk medialnych uznajemy wyróżnienie kategorii, odnoszących się zarówno do planu realizacji, jak i planu abstrakcji, lub do zjawisk mających status przestrzeni komunikacyjnych, takich jak:

gatunek i dyskurs; świadomość gatunkowa dziennikarzy prasowych; dyskurs medialny, dyskurs publiczny, medialny dyskurs publiczny, dyskurs publicystyczny i polityczny, dyskurs krytyczny, dyskurs prasowy, dyskursu internetowy, styl publicystyczny, dyskursy w mediach; portal internetowy, telewizja śniadaniowa, pierwsza strona gazety, medialny dyskurs prasowy.

Z kolei za przykłady konkretyzacji na wyższym poziomie szczegółowości uznajemy wyróżnienie dziennikarskich i niedziennikarskich gatunków realizujących się w poszczególnych przestrzeniach medialnych¹³:

w prasie: *wywiad prasowy, notatka prasowa, komentarz prasowy, reklama prasowa, list do redakcji, odpowiedź na list do redakcji, kronika prasowa, porada prasowa, wiadomość prasowa, zapowiedź prasowa, paratekst w prasie, tytuł prasowy, lid, komentarz prasowy, wielogłos w prasie, felieton prasowy, reportaż prasowy, pierwsza strona gazety, raport prasowy;*

w radiu: *dyskusja radiowa, audycja radiowa, wywiad radiowy, radiowe gatunki dziennikarskie (informacja, wywiad, felieton), informacja radiowa/ informacja w radiu, felieton radiowy, serwis radiowy, quiz/kwiz radiowy;*

w telewizji: *serial telewizyjny, talk show, telewizja śniadaniowa, serwis wiadomości, magazyn telewizyjny, magazyn śniadaniowy, news telewizyjny, newsy telewizyjnych serwisów informacyjnych, relacja telewizyjna, program telewizji śniadaniowej, telewizyjna transmisja sportowa, teleturniej, program telewizyjny, plotka telewizyjna, reality show;*

w internecie: *mem internetowy, portal internetowy, portal społecznościowy, forum, blog, blog podróżniczy, blog medyczno-popularyzatorski, post, komentarz internetowy, komentarze użytkow-*

¹³ W zaproponowanym podziale nie zmieściła się kategoria *reklama zewnętrzna*. Jej status jako gatunku medialnego nie jest oczywisty, zależy bowiem od sposobu rozumienia mediów.

ników (repliki), sklep internetowy (w znaczeniu ‘witryna sklepu internetowego’), wideoblog, wideoblog sportowy, wywiad internetowy, zwierzenie w internecie, tutorial wideo, video tutoriale, video recenzje, wideorecenzja, recenzja online, recenzje (opinie) konsumenckie, relacja online, randka (internetowa), portal kulinarny, Wikipedia.

W przypadku niektórych ze wskazań konkretnych gatunków wysoki poziom szczegółowości osłabia pominięcie informacji o jego środowisku medialnym. Są to:

recenzja filmowa, reportaż, reportaż podróżniczy, wywiad, wzmianka, notatka, zajawka, zapowiedź, felieton, felieton sportowy, esej, recenzja, recenzja muzyczna, faction genre, news show, komentarz, artykuł publicystyczny, debata, dyskusja, sygnał, wzmianka, sylwetka, komentarz, odmiany artykułu, artykuł publicystyczny, news, porada, przepis, serial prawniczy, serial polityczny, serial historyczny/obyczajowy, życzenia, komiks, reklama, infografika, transmisja mszy świętej, prognoza pogody, wspomnienie, klepsydra (nekrolog naścienny), wspomnienie, recenzja muzyczna, porada (językowa), reportaż poświęcony ekologii, rozmowa ze świadkiem historii, mikrowywiad pomeczowy, informacja dziennikarska, tekst minimalny, przesłuchania przed komisją śledczą, artykuł naukowy, przemówienie, mowa noblowska, dedykacja rękopiśmienna i drukowana.

W przypadku innych wskazań przedmiotu analizy poziom szczegółowości obniża się zaś także ze względu na ich kolektywny charakter: *gatunki paratekstowe, gatunki anonsujące, gatunki w mediach o grach wideo, gatunki reklamowe, gatunki radiowe.*

Warto odnotować, że niektórzy badacze, odpowiadając na pytanie o przedmiot analiz prowadzonych z uwzględnieniem koncepcji Marii Wojtak, dodawali, w jakim celu analizy te są przez nich prowadzone. Ogólnie można powiedzieć, że dominuje potrzeba rozpoznania właściwości bytów komunikacyjnych wyodrębnianych jako przestrzenie komunikacyjne, media lub gatunki – np. rozpoznanie właściwości stacji radiowej (*analiza gatunków radiowych powstałych wskutek formatowania stacji*), zapowiedzi prasowej (*do badań ewolucji zapowiedzi prasowych w Polsce po 1989 roku*); felietonu sportowego (*Funkcjonowanie felietonu sportowego w prasie*), felietonistyki sportowej (*przejawy dziennikarstwa poważnego [jakościowego] we współczesnej felietonistyce sportowej*). Przy czym w niektórych odpowiedziach odnaleźć można ślad stosowania koncepcji Wojtak w holistycznych ujęciach różnego rodzaju zjawisk medialnych

(np. *analiza sklepu internetowego; gatunki prasowe – ich wariantywność i cechy wspólne; analiza gatunków internetowych; holistyczną analizę strategii marketingowej; medialny dyskurs prasowy; poznanie cech gatunków publicystycznych i publicystyczno-literackich*),

a w innych – próby oglądu tych zjawisk profilowanego pod kątem wybranych właściwości, np. właściwości stylistyczno-pragmatycznych

(np. *autopromocja mediów; holistyczna analiza strategii marketingowej; argumentowanie w dyskursie krytycznym; w analizie stylistycznej konkretnych gatunków medialnych: badania rozmów medialnych - wywiadów prasowych, radiowych, internetowych, mikrowywiadów pomeczowych, rozmów prywatno-publicznych, rozmów w ramach talk show; cech stylowych, redundancji*),

czy specyfiki tematycznej (np. *gatunki w mediach o grach wideo; felieton sportowy w prasie*). Odnotowywana jest także możliwość korzystania z tych koncepcji w realizacji ujęć komparatystycznych, w tym przekrojowych i diachronicznych

(np. *komentarz internetowy w porównaniu do komentarza prasowego; ewolucja zapowiedzi prasowych w Polsce po 1989 roku; badanie dawnych gatunków prasowych: recenzja, felieton, sylwetka; analiza megagatunków [hipergatunków] w telewizji i sieci*).

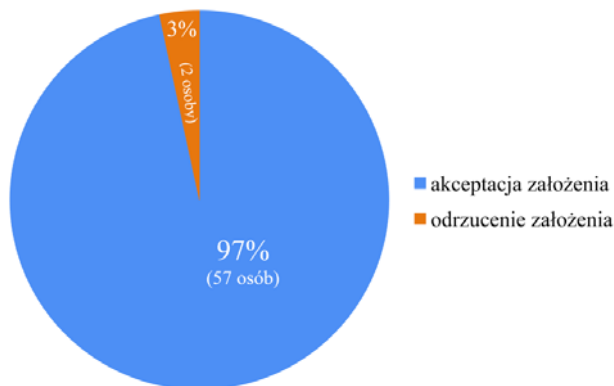

Diagram 6. Rozkład głosów odnoszących się do założenia ‘uważa Pan/Pani, że koncepcje Marii Wojtak są przydatne w badaniach mediów’ zawartego w pytaniu „Dlaczego uważają Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak za przydatne w badaniach mediów?”.

Źródło: opracowanie własne.

4. Dlaczego badacze komunikacji medialnej uważają koncepcje Marii Wojtak za przydatne?

Poszukując odpowiedzi na pytanie niniejszego paragrafu, wykorzystaliśmy 59 wypowiedzi sformułowanych w reakcji na pytanie „Dlaczego uważają Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak za przydatne w badaniach mediów?”. Przy czym z bazy materiałowej, będącej podstawą analityczną, wykluczaliśmy odpowiedzi dwóch osób, które odrzuciły zawarte w formularzowym pytaniu założenie ‘uważa Pan/Pani, że koncepcje Marii Wojtak są przydatne w badaniach mediów’. Uwzględniliśmy te wypowiedzi w kolejnym, szóstym paragrafie niniejszego artykułu, w którym zawarliśmy opracowanie przekonań uczestników badania dotyczących ograniczeń koncepcji Marii Wojtak.

Jak widać, większość badanych, czyli 57 osób, zaakceptowała założenie zawarte w pytaniu. Przy czym akceptacja ta została wyrażona przypisaniem koncepcjom Marii Wojtak pozytywnych właściwości odnoszących się do:

- relacji między tymi koncepcjami a praktyką analityczną;
- właściwości stylistycznych i logicznych oraz wartości merytorycznej wywodu naukowego będącego nośnikiem tych koncepcji;
- pozycji tych koncepcji w polu genologicznych i dyskursologicznych badań mediów.

Opracowując odpowiedzi na pytanie „Dlaczego uważają Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak za przydatne w badaniach mediów?”, w których przyjęta została presupozycja przekonania o ich przydatności, uwzględniliśmy dwie prawidłowości. Po pierwsze, w wielu z nich zwrócono uwagę na więcej niż jeden walor koncepcji Wojtak. Warto przytoczyć tutaj zarówno przykład wypowiedzi, w którym myśl ta została sformułowana wprost – por. np. *Powodów wysokiej oceny tej przydatności jest wiele* – jak i przykłady ocen wieloaspektowych:

Kompleksowo ujmują zagadnienia medioznawcze lub szerzej – nawet związane z komunikacją społeczną. Maria Wojtak wychodzi od tekstu, jednak nie tylko na tekście, o czym wielu zapomina lub wiedzieć nie chce, poprzestaje. Tekst można traktować szerzej, jako propozycję i punkt wyjścia. Z drugiej strony, trzeba pamiętać, że w zasadzie każdy przekaz medialny bazuje na tekście. Stąd

konceptje lubelskiej medioznawczyni uważam za pojemne badawczo, a przy tym warte uwagi być może nie tylko osób zainteresowanych mediami pisanymi czy mediami w ogóle;

Konceptje i instrumentarium badawcze prof. Marii Wojtak pozwalają na kompleksową i wielowymiarową analizę różnych gatunków i zjawisk, pojawiających się w każdym rodzaju medium. Choć są to konceptje lingwistyczne, z powodzeniem można je zastosować do badania relacji między kodem językowym i wizualnym oraz audiowizualnym. Obejmują wszystkie istotne elementy nie tylko konstruowania samego przekazu (styl, ukształtowanie językowe, wartości), ale również aspekty komunikacyjne (nadawca, odbiorca, intencja komunikacyjna). Choć konceptje te są rozbudowane, jednocześnie stanowią uporządkowane i przejrzyste modele, za pomocą których możemy badać różne przekazy medialne.

Po drugie, charakterystyki te powtarzały się. Wyłuskanie tych charakterystyk z poszczególnych wypowiedzi pozwoliło na opracowanie ich ilościowego zestawienia (por. diagram 7).

Diagram 7. Rozkład 57 odpowiedzi na pytanie „Dlaczego uważają Państwo koncepcje i instrumentarium badawcze Marii Wojtak za przydatne w badaniach mediów?”, w których zaakceptowane zostało zawarte w pytaniu założenie ‘uważa Pan/Pani, że koncepcje Marii Wojtak są przydatne w badaniach mediów’.

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej uwypuklano walory koncepcji Wojtak świadczące o ich praktyczności. Do tej grupy zaliczyliśmy wypowiedzi doceniające je ze względu na: praktyczność początków (czyli to, że ich sformułowanie Maria Wojtak oparła na dogłębnych analizach tekstowych), możliwość wykorzystania do analizy różnego rodzaju przejawów komunikacji medialnej, uniwersalność zastosowań (w tym – co uwypuklano – możliwość wykorzystania do opisu złożoności współ-

czesnej komunikacji medialnej). I tak, oparcie koncepcji na analizach tekstowych doceniono w 11 odpowiedziach (z 57 odpowiedzi) – np.:

propozycje Marii Wojtak [...] wywodzą się z analiz tekstowych, dlatego tak bardzo odpowiadają tym, którzy również od tekstów rozpoczynają swoje interpretacje; ustalenia teoretyczne autorki wynikają nie tylko z wiedzy o gatunkach (bogatego tła teoretycznego), ale również z analizy konkretnych tekstów.

Z kolei przekonanie o możliwości wykorzystania koncepcji Wojtak do analizy różnego rodzaju przejawów komunikacji medialnej odnalazłyśmy aż w 24 z 57 odpowiedzi. Koncepcje Wojtak były w nich charakteryzowane m.in. jako *operacyjne; aplikowaln[e] [...] do materiału badawczego; znajduj[ce] zastosowanie w analizach zróżnicowanych tekstów medialnych; pozwalaj[ce] [...] na analizy tekstów w różnych mediach*. W odpowiedziach tych wskazano także konkretne przejawy komunikacji medialnej, w badaniu których wykorzystano te koncepcje – np. *zwierzenia (jako gatunek realizowany w mediach); przekazy informacyjne o dominancie werbalnej; zapowiedzi prasowe*. Za reprezentatywne przykłady tej grupy uznałyśmy dwa cytaty:

[koncepcje Wojtak – przyp. DKF/MŚ] Pozwalają na dogłębne analizy gatunków funkcjonujących we współczesnym dyskursie medialnym, taki[ch] jak: komentarz, felieton czy reportaż. Umożliwiają badanie licznych zjawisk obecnych w mediach (ewolucja poszczególnych gatunków, adaptacje gatunkowe, maski komunikacyjne zakładane przez autorów wypowiedzi medialnych); Można je [koncepcje Wojtak – przyp. DKF/MŚ] stosować do wielu gatunków i różnych mediów – również tych audiowizualnych.

Jeszcze liczniej reprezentowana była cecha uniwersalności zastosowań koncepcji Wojtak. W 25 wypowiedziach wystąpiła ona jako ogólnie sformułowana ocena ‘są uniwersalne’, a w kolejnych ośmiu jako ocena uszczegółowiona – ‘są uniwersalne, bo można je wykorzystać do opisu złożoności współczesnej komunikacji medialnej’. Ogólna ocena ‘uniwersalności’ formułowana była wprost – por. np.: *[instrumentarium badawcze Marii Wojtak – przyp. DKF/MS] jest uniwersalne; aplikowane do analizy wielu gatunków mowy; uniwersalizm koncepcji; Konceptje Marii Wojtak są uniwersalne i mogą stanowić punkt wyjścia w każdej analizie mediów*. Natomiast przekonanie o uniwersalności zastosowań koncepcji Wojtak uszczegółowianej jako ‘możliwość wykorzystania do opisu złożoności współczesnej komunikacji medialnej’¹⁴ wyprowadziłyśmy w wyniku analizy wypowiedzi, w których odnoszono się do całości koncepcji Wojtak – *dobrze oddają polimorficzność form współczesnych mediów* – lub do jej wybranych składników, por. np.:

szczególnie cenny jest dla moich badań koncept kolekcji gatunków i gatunku w formie kolekcji, który pozwala opisywać wysoce złożone i skomplikowane zależności międzytekstowe i międzygatunkowe; rozróżnienie na: gatunek - gatunek w formie kolekcji - kolekcję gatunków, pozwala opisać najnowsze przekazy medialne o różnej złożoności, trwałości/spoistości elementów składających się na przekaz bez odwoływania się do określeń metaforycznych czy niejednoznacznych (hipergatunek, gatunek złożony).

¹⁴ Te charakterystyki wyprzedzają odpowiedź na pytanie o możliwość wykorzystania koncepcji Wojtak w analizach nowych zjawisk medialnych (por. paragraf 6).

W sumie wyróżnione sposoby manifestowania przekonania o praktyczności koncepcji Wojtak wystąpiły w analizowanych wypowiedziach 68 razy, ponieważ niektórzy badacze docenili ten walor, biorąc pod uwagę różne jego przejawy. Co więcej, ślad przekonania o praktyczności koncepcji Wojtak można odnaleźć, analizując otrzymane wypowiedzi także pod kątem właściwości stylistycznych i logicznych oraz wartości merytorycznej wywodu naukowego będącego nośnikiem tych koncepcji. Stosując ten filtr analityczny, przekonanie o praktyczności koncepcji odnalazłyśmy także w wypowiedziach doceniających ich metodologiczną przejrzystość i sposób ich sformułowania, całościowość i spójność ujęcia oraz otwartość metodologiczną. Najczęściej formułowano przekonania odnoszące się do metodologicznej przejrzystości koncepcji Wojtak oraz sposobu ich sformułowania. Powiązane ze sobą oceny ‘są odpowiednio (jasno, precyzyjnie etc.) sformułowane’, ‘są metodologicznie przejrzyste’, ‘sposób ich sformułowania zapewnia precyzję analityczną’ zostały wprowadzone aż przez 34 z 57 badaczy, por. np.:

Metoda analizy genologicznej zaproponowana przez prof. Wojtak jest spójna, przejrzysta i kompletna, umożliwiała systematyczne podejście do badania gatunków medialnych. Jest to również niezwykle istotne w dydaktyce, ponieważ zapewnia studentom zestaw zrozumiałych zasad postępowania badawczego;

Ze względu na ich [koncepcji – przyp. DKF/MŚ] oryginalność, a jednocześnie klarowność, logiczność i jasność.

Pozostałe walory wyróżniano rzadziej. Oceny ‘mają charakter całościowy’ i ‘pozwalają na całościowy ogłąd komunikacji oraz poszczególnych jej przejawów’ pojawiły się w 19 odpowiedziach, por. np.:

Horyzontalne spojrzenie na zjawiska genologiczne, koncepcje tekstowe i założenia analizy dyskursu;

uniwersalne, zapewniają całościowe ujęcie;

Kompleksowo ujmują zagadnienia medioznawcze lub szerzej - nawet związane z komunikacją społeczną;

Pomagają spoglądać na przedmiot badań jako na element złożonej i wielowarstwowej rzeczywistości dyskursywnej;

porządkują wywód naukowy i analizę form medialnych, pozwalają opisywać relacje między tekstem, gatunkiem a dyskursem, stanowią punkt wyjścia do ogólnych rozważań na temat aktualnych zjawisk medialnych;

Pozwalają one na kompletną, wieloaspektową analizę wypowiedzi;

a charakterystyki ‘są spójne’ – w 11 odpowiedziach (por. np. *Spójna koncepcja opisu genologicznego tekstu prasowego, szerzej – medialnego*). Z kolei otwartość metodologiczną koncepcji jako podstawę badań interdyscyplinarnych lub komparatystycznych, lub diachronicznych doceniło dziewięciu badaczy

(por. np.: *Mają zastosowanie do [...] badań komparatystycznych. Otwierają drogę do badań interdyscyplinarnych;*

Opracowane instrumentarium - pionierskie - znajduje zastosowanie [...] w językoznawczych badaniach synchronicznych i diachronicznych).

Kolejnych ośmiu uczestników badania zwróciło uwagę na otwartość metodologiczną koncepcji, jej elastyczność, jako na warunek dostrzeżenia regularności pozornie nieregularnych, jednostkowych, nowych bytów komunikacyjnych. Warto odnotować słowa wprowadzające tę charakterystykę – *otwartość, elastyczność, pojemność* – jak również przywołać najobszerniejszą, informacyjnie najpełniejszą wypowiedź:

Koncepcja genologiczna jest z jednej strony pełna w cechy tekstowości oraz cechy wzorców gatunkowych, zaś z drugiej strony otwarta na dopełnienia wobec zmieniających się warunków i potrzeb komunikacyjnych i medialnych, które kumulują się i wyrażają w nowych profilach, podziałach, krzyżowaniach i złamaniach gatunków tekstów.

Kończąc omawianie odpowiedzi na pytanie o przyczyny stosowania koncepcji Marii Wojtak w badaniach mediów, chciałobyśmy odnotować także głosy, w których wyrażono przekonanie o ich szczególnym miejscu w polu genologicznych i dyskursologicznych badań mediów. Zaliczamy tu zarówno cztery wypowiedzi, w których wprost doceniono ich ‘przynależność do najważniejszych koncepcji genologicznych’ (por. np.:

W moim przekonaniu prace Marii Wojtak wyznaczają swego rodzaju kanon, są punktem odniesienia, do którego nawiązywali późniejsi badacze i którego nie wolno przeoczyć;

o jedna z najważniejszych, współczesnych koncepcji dotyczących genologii gatunków dziennikarskich;

[konieczna – przyp. DKF/MŚ] *przy rozpatrywaniu podstaw teoretycznych genologii medialnej i dziennikarskiej oraz wkładu polskich uczonych do badań nad typowością wypowiedzi w mediach),*

jak i te, w których przypisano im ‘innovacyjność’ (pięć głosów – np.: *koncepcje genologiczne Marii Wojtak są innowacyjne; Otwarcie nowych pól badawczych w lingwistyce [...] lub ‘inspiracyjność’* (cztery głosy – por. np.: *inspirujące; wizja; niezwykle inspirujące w poszukiwaniu interpretacji zjawisk stylistycznych współczesnych i dawnych [historycznych]*).

5. Czy koncepcje Marii Wojtak stały się punktem wyjścia autorskich rozwiązań innych badaczy?

Na fakultatywne pytanie „Czy koncepcje mediolingwistyczne Marii Wojtak stały się punktem wyjścia Państwa autorskich koncepcji?” uzyskaliśmy 60, mających różną długość, odpowiedzi. Ich omówienie nie jest proste, ponieważ nie doprecyzowaliśmy sposobu rozumienia sformułowań *punkt wyjścia* i *autorska koncepcja*. Dopuszciliśmy tym samym ich różne rozumienie i w konsekwencji pozwoliliśmy na formułowanie wypowiedzi pełniących także funkcję metajęzykową. Śladem przyjęcia określonego sposobu rozumienia zwrotu *być punktem wyjścia* jest na przykład odpowiedź *Raczej pozwoliły poszerzyć ogląd, ze względu na wielość narzędzi czerpanych z różnych dyscyplin w koncepcji Marii Wojtak trudno mi określić jednoznacznie, czy mogą być punktem wyjścia*. W wypowiedzi tej dochodzi do negocjowania znaczenia wieloznacznego zwrotu *być punktem wyjścia* przez skonstrastowanie go ze zwrotem *pozwalając poszerzać ogląd*. Z kolei śladem różnego rozumienia wyrażenia *autorska koncepcja* jest wykorzystywanie go w odniesieniu do nowych autorskich konstruktów myślowych (np. gatunku pamięci zbiorowej), autorskich objaśnień i odczytań konstruktów myślowych w literaturze przedmiotu już funkcjonujących (np. świadomości gatunkowej) oraz autorskich zastosowań koncepcji już istniejących do oglądu nowej rzeczywistości komunikacyjnej (np. transmisji sportowej).

Wszystkie odpowiedzi można podzielić na deklaratorywnie przeczące i twierdzące. Zbiór wypowiedzi, w których badacze deklarują, że koncepcje Marii Wojtak nie były punktem wyjścia ich autorskich koncepcji, nie jest jednolity. W 26 z nich pojawiła się odpowiedź *Nie*, przy czym 21 odpowiedzi ogranicza się jedynie do słowa *Nie*. Natomiast pięć z tych przeczeń osłabiono – zawartymi głównie w sferze presupozycji – manifestacjami przekonania o możliwości wykorzystania tych koncepcji w przyszłości:

*Nie, ale nie sposób zajmować się mediolingwistyką bez odniesienia się do koncepcji Marii Wojtak;
Nie, chociaż stwierdzam taki potencjał koncepcji Marii Wojtak;
Jeszcze nie, ale mam parę koncepcji związanych z jej propozycjami, które chcę rozwinąć w swoich koncepcjach badawczych.*

Odnotaliśmy także odpowiedzi świadczące o traktowaniu metodologii Wojtak jako punktu odniesienia w teoretycznym i analitycznym wywodzie kontrastywnym:

*Nie, ale były zestawiane z innymi koncepcjami genologicznymi, które wykorzystywane są na świecie;
Bardziej stanowiły punkt odniesienia w kontrastywnym (germanistyczno-polonistycznym) uchwyceniu gatunków medialnych;
Zajmuję się gatunkiem z perspektywy retorycznej, więc czerpię z innych założeń wstępnych i angażuję instrumentarium retoryczne do badania. Porównuję spojrzenie lingwistyczne na gatunek ze spojrzeniem retorycznym. Metoda Marii Wojtak jest najlepiej zorganizowaną metodą badania gatunku w polskiej genologii lingwistycznej.*

Z kolei w połowie wypowiedzi odnalazłyśmy deklaracje inspirowania się koncepcjami Marii Wojtak:

*Może nie punktem wyjścia, ale istotną inspiracją;
Stanowią inspirację do podejmowania badań nad bytami genologicznymi nieopisanymi lub opisanymi w niewielkim stopniu;
Z pewnością były wśród inspirujących dla mojego podejścia do typowości przekazów medialnych;*

a w kilku z nich – sposobem uprawiania nauki przez autorkę tych koncepcji:

*Z pewnością były inspiracją i wzorem tego, jakie powinny być dobre teksty naukowe;
Nie pozostały bez wpływu na mnie, zwłaszcza w aspekcie metodologii podejścia do badanego zagadnienia;
Także Jej uporządkowanie i kreatywność wywodu stał się dla mnie inspiracją na wprowadzenie kilku własnych pomysłów.*

Autorzy niektórych wypowiedzi wyraźnie doprecyzowali, co w bazie założeń metodologicznych Wojtak było dla nich punktem wyjścia. Uczeni podkreślają, że badania językoznawczyńi zbudowały ich myślenie o dyskursie, gatunku czy medialnym tekście:

*„Maria Wojtak ukształtowała moje myślenie o gatunku” – to cytat z książki Informacja, wywiad, felieton. Sposób istnienia tradycyjnych gatunków w radiu komercyjnym (s. 5);
Moje badania, choć uwzględniają zjawiska mediolingwistyczne, prowadzone są z perspektywy dyskursologicznej. W tym obszarze inspirujące są koncepcje prof. Wojtak odnoszące się do sposobu określania dyskursu i jego analizy na poziomie gatunków oraz procesów jego dyferencjacji;
Tak, wykorzystuję dokonania Marii Wojtak w moich pracach, zwłaszcza dotyczących języka i dyskursu medialnego;
Przede wszystkim zbudowały moje myślenie o gatunku i dyskursie;
Tak, ustalenia Marii Wojtak w analizie języka współczesnych polskich mediów są kluczowe, głównie ze względu na pojmowanie strategii komunikacyjnych w dyskursie prasowym.*

Takie pojęcia jak gatunek czy dyskurs – sposób ich rozumienia i badania – były punktem wyjścia dla wielu badaczy. Prezentowali bowiem przekonania, że to ich *budowało, kształtowało* i że na tej bazie tworzyli własne teksty. Jednocześnie podkreślali, że metodologia Marii Wojtak pozwalała na próby systematyzacji czy typologizacji oraz tworzenia syntez genologicznych:

Pozwoliły na próbę opisu badań genologicznych, relacji międzygatunkowych w prasie, typologii gatunków medialnych - czyli pomogły dokonać pewnej syntezy.

W zbiorze nadesłanych odpowiedzi odnalazłyśmy także próbę dokładnego określenia nowych badawczych koncepcji. Badacze bardzo różnie określali relację między swoimi pomysłami badawczymi a założeniami metodologicznymi Marii Wojtak. Część z nich podkreślała zastosowanie instrumentarium Marii Wojtak do analizy określonych przestrzeni medialnych, zjawisk komunikacyjnych czy też konkretnych gatunków, takich jak: koncepcja gatunku pamięci zbiorowej (Marta Wójcicka), telewizyjna transmisja sportowa jako kolekcja gatunków (Beata Grochala), badania nad dyskursem krytycznym (Maria Krauz), badania polskich reportaży literackich (Magdalena Piechota), opis prasowych gatunków dziennikarstwa poradnikowego (Monika Worsowicz), badania dziennikarstwa sportowego (Patrik Iwańczyk), rozmowy medialne o sporcie, wideoblog sportowy (Beata Kacperska), artykuł publicystyczny (Mateusz Kasiak), sztraf – typ druku ulotnego (Marta Śleziak), teksty minimalne (Waldemar Czachur), blog (Sara Akram), dedykacje rękopiśmienne i drukowane (Maria Krauz), rozmowa ze świadkiem historii (Joanna Przyklenk), badania nad dialogami w prasie (Magdalena Ślawska). Na podstawie wypowiedzi można wywnioskować, że najczęściej pogłębiali oni badania nad konkretnym zjawiskiem komunikacyjnym, przestrzenią medialną, co można traktować jako przejaw „testowania” instrumentarium badawczego Wojtak na różnych obiektach gatunkowych. Pewne mechanizmy relacji koncepcji Wojtak do własnych pomysłów badawczych interesująco oddaje wypowiedź jednego z badaczy:

Tak. Maria Wojtak w praktycznych badaniach zapowiedzi prasowych skupiła się na wybranych tekstach opublikowanych w „Gazecie Wyborczej”. To dobry początek dla pogłębionych badań. Dzięki jej metodom mogę je poszerzyć i rozciągnąć na ogół polskiej prasy – tabloidowej i opiniotwórczej. Koncepcje Marii Wojtak w swoich badaniach wykorzystuję, by sprawdzić czy istnieje jedna droga tworzenia zapowiedzi, czy może są one zupełnie odmienne i charakterystyczne nie dla ogółu prasy, a konkretnego tytułu.

Omówione przykłady pokazują, że badania Wojtak zarówno były kontynuowane, jak i skłaniały do podejmowania nowych badawczych tematów, inspirowały do poszukiwania nowych narzędzi opisu medialnych przestrzeni.

Do nowych badawczych koncepcji naukowcy zaliczyli także próby nazwania tekstowych zjawisk, wprowadzanie nowego pojęcia oraz opisanie go, a także inny sposób nazwania zjawiska już wcześniej opisanego. Do takich pojęć należą: intergatunkowość (relacja międzygatunkowa), kolaż międzytekstowy, gatunkowe metamorfozy i przekształcenia gatunkowe, antygatunkowość, metagatunkowość oraz świadomość gatunkowa (omawiane przez Magdaleny Ślowską), a także klaster tekstowy (zaproponowane przez Marię Krauz).

Warto także podkreślić, że w tych odpowiedziach były także informacje o dwóch pracach wyróżnionych, które opierały się na metodzie badawczej Marii Wojtak. Są to: praca magisterska Sary Akram: *Blog dla kreatywnych Jacka Kłosińskiego – analiza genologiczna* (została ona wyróżniona w Konkursie im. Profesora Czesława Zgorzelskiego na najlepszą pracę polonistyczną w 2019 roku) oraz *Formy dialogowe w gatunkach prasowych* Magdaleny Ślowskiej („Doktorat 2012” – za najlepszą pracę doktorską z zakresu nauk o komunikacji Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej).

6. Czy badacze przekazów medialnych uwzględniający perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną dostrzegają ograniczenia badawcze tych koncepcji w analizie nowych zjawisk medialnych?

Ostatnie zagadnienia, które nas interesowały, dotyczyły badania nowych zjawisk medialnych za pomocą koncepcji Marii Wojtak. Zadałyśmy bowiem dwa połączone ze sobą pytania: „Czy koncepcje Marii Wojtak mają zastosowanie w badaniach nowych zjawisk medialnych? Czy można wskazać ograniczenia badawcze tej metodologii?”. Były to pytania obowiązkowe, uzyskałyśmy więc na nie 69 odpowiedzi. Przy czym jedna z nich podkreślała potrzebę doprecyzowania, o jakie zjawiska medialne dokładnie nam chodzi: *Tu trzeba by doprecyzować i wskazać/nazwać nowe zjawiska medialne, żeby odpowiedzieć szczegółowej, zwłaszcza na pytanie o ograniczeniach*. Większość naukowców formułowała przekonanie o możliwości wykorzystania teorii Marii Wojtak do oglądu nowych zjawisk medialnych (por. diagram 8). Otrzymałyśmy jedynie trzy odpowiedzi *Nie*, 12 wypowiedzi, które odczytałyśmy jako ‘nie wiem’ oraz 54 jako ‘tak’.

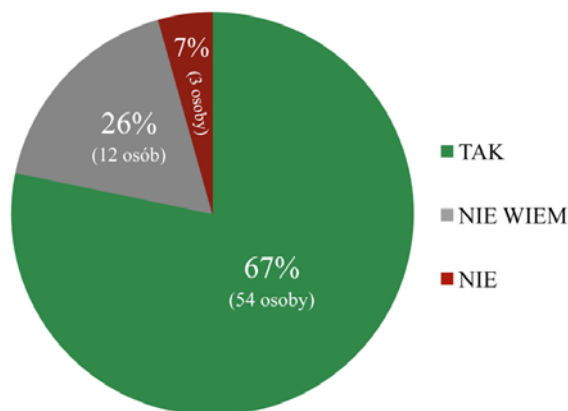

Diagram 8. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy koncepcje Marii Wojtak mają zastosowanie w badaniach nowych zjawisk medialnych?”.

Źródło: Opracowanie własne.

Warto podkreślić, że we wszystkich tych grupach pojawiły się głosy dotyczące ograniczeń badawczych, mówiły one zarówno o metodologii, ale też o trudności w badaniu specyfiki tekstów w nowych mediach.

Przytaczamy w całości te wypowiedzi, w których zanegowano wartość koncepcji Wojtak do analizy nowych zjawisk medialnych, ponieważ jednocześnie znajdziemy głosy przeciwne, przeciwstawne do tych wypowiedzi (pośród głosów mówiących o możliwości wykorzystania tej metodologii w badaniu nowych mediów). Takim głosem negacji jest przekonanie jednego z badaczy, który nie wykorzystuje do swoich badań koncepcji Wojtak: *to bardziej klasyfikacja. Nie pomaga za bardzo w wyjaśnianiu tego co się dzieje ani w projektowaniu działania tekstów w mediach*.

W dwóch kolejnych głosach odnajdujemy ocenę, że proponowane kategorie są niewystarczające do opisu tekstów w nowych mediach:

Ze względu na tempo zmian i mechanikę tworzenia tekstów w sieci nie ma moim zdaniem zastosowania myśl o wzorcach gatunkowych;

sądzę, że relacje pomiędzy poszczególnymi typami wypowiedzi w heterogenicznej przestrzeni internetowej są bardziej złożone, że dochodzi do swoistej „osmozy” międzygatunkowej, co sprawia, że nowe gatunki trudno jest opisać wyłącznie za pomocą takich pojęć, jak adaptacja i alternacja. Ponadto być może nie powinniśmy jednak szukać paraleli między gatunkami klasycznymi a nowymi gatunkami internetowymi (zob. np. casus blogu).

Z tych wypowiedzi, które pokazywały, że badacze nie widzą możliwości wykorzystania bazy metodologicznej przy analizie tekstów nowych mediów, wynika głównie to, że niektórych pomysłów metodologicznych Wojtak nie można zaadoptować do opisu nowych medialnych zjawisk. Do tych głosów można znaleźć argumenty przeciwstawne, które zaprezentujemy wśród wypowiedzi mówiących o możliwościach badań metodą Wojtak.

Przejdziemy teraz do 11 odpowiedzi formułowanych przez badaczy jako ‘nie wiem’. W wielu z nich widzimy ślad pewnej ostrożności badawczej, określanej niekiedy jako braki kompetencyjne, por. np.:

*Trudno mi powiedzieć;
Nie widzę ograniczeń badawczych, ale też nie zajmuję się naukowo genologią medialną;
jednak nie jestem taką specjalistką w zakresie koncepcji Marii Wojtak. Raczej stosuję tutaj wybiórczo jej metody i terminologię;
koncepcje nie były przedmiotem moich pogłębionych analiz;
Z uwagi na moje zbyt małe doświadczenie z koncepcjami Pani Profesor pozwolę sobie na ten moment nie odnieść się do tego pytania.*

Jak już podkreślałyśmy, większość wypowiedzi dotyczących możliwości wykorzystania koncepcji Wojtak do badań zjawisk nowomiedialnych była głosami ‘tak’. Wiele z nich wskazywało na możliwość wykorzystania tych pomysłów do nowych medialnych form, przestrzeni i gatunków, por. np.:

*Koncepcja gatunku może być w ich badaniu punktem odniesienia, oczywiście nie chodzi o jej dosłowne przejście do analizy nowych zjawisk medialnych;
Na pewno stanowią punkt wyjścia, stabilny fundament, do którego można odnieść nowe zjawiska;
Teoria gatunku jest uniwersalna i tłumaczy każdą konwencjonalizującą się formę, także w mediach cyfrowych;
Nowe zjawiska medialne nie przestają mieć charakteru dyskursywnego i gatunkowego, toteż koncepcje Pani Profesor wciąż pozostają użyteczne, pomagając w sprawnym opisie i wyjaśnianiu fenomenów komunikacyjnych.*

Te przykładowe głosy wyrażają przekonanie o uniwersalności metody Wojtak. Wskazują na to sformułowania: *punkt wyjścia, punkt odniesienia*. W kilku wypowiedziach badacze wymieniali konkretne gatunki nowych mediów jako dowód zastosowania koncepcji Wojtak we własnych badaniach tych komunikacyjnych przestrzeni; były to: *mem, blog, portal internetowy, zwierzenia w sieci, vlog, artykuł publicystyczny online*. Przykładem takiej wypowiedzi jest głos jednej z badaczek:

Koncepcja Marii Wojtak jest uniwersalna i umożliwia badanie dotychczas niezbadanych gatunków wypowiedzi analogicznie do już znanych. W poczynionych przeze mnie badaniach, np. odnoszących się do analizy portali internetowych, rozumianych jako gatunek w formie kolekcji, zastosowałam spostrzeżenia Marii Wojtak.

Badacze, wskazując argumenty na rzecz możliwości wykorzystania tych koncepcji, wyróżniali niektóre z nich jako przydatne do opisu poszczególnych nowomiedialnych zjawisk, por. np.:

Nawet jeśli część ustaleń i koncepcji Profesor Marii Wojtak jest mniej rozbudowana od innych, to wyznaczają one pewne ścieżki, którymi można podążać, by poszerzyć pole badawcze wśród gatunków prasowych. Badania jak najbardziej mają związek z nowymi zjawiskami medialnymi, ponieważ nie da się badać tekstów, będących rozwinięciem istniejących gatunków bez wiedzy o poprzednich;

Z pewnością koncepcje Marii Wojtak można stosować do badań różnego rodzaju nowych przekazów medialnych, wykorzystując jej „elastyczną” teorię dotyczącą kolekcji gatunkowej, mozaiki, teorię gatunków adaptacyjnych;

Zastosowanie autorskiej koncepcji Marii Wojtak – analizy genologicznej uwzględniającej cztery aspekty wzorca (strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny) do badania tekstu literackiego wskazuje na uniwersalności metody, zaproponowanej przez autorkę i możliwości jej zastosowania do tekstów zarówno użytkowych, medialnych i literackich, ale i tych, reprezentowanych w dziedzinach pokrewnych;

Pojęcia: gatunku w formie kolekcji i kolekcji gatunku pozwalają opisywać przekazy internetowe w ich sieciowym, technologicznym uwikłaniu i złożoności; opis zaś z uwzględnieniem czterech aspektów pozwala badaczowi twórczo dostosować szczegółowe metody do przedmiotu badań, pozwala zaprojektować badanie w zależności od materiału poddanemu oglądowi.

Warto podkreślić, że pojęcia *kolekcji gatunków* i *gatunków w formie kolekcji* zostały wymienione przez pięciu badaczy jako koncepcja pomocna w opisie nowych medialnych zjawisk. Należy zauważyć, że przywołane wypowiedzi są przeciwstawne do omówionych wcześniej głosów ‘nie’.

Spostrzeżenia dotyczące ograniczeń koncepcji Wojtak do badania nowych zjawisk medialnych sformułowało 15 osób. Można wyróżnić dwie grupy tych ograniczeń. Pierwszą będzie możliwość badania przekazu multimodalnego, a drugą specyfika sytuacji komunikacyjnej nowych mediów. Oto wypowiedzi, w których zwracano uwagę na kwestię dotyczącą multimodalności przekazów:

w analizach tekstów natury multimodalnej trudnością mogą być niedostatki metodologiczne; Multimodalność współczesnej komunikacji jest pewnym problemem w kontekście zastosowania metody, jako że omówienie aspektów strukturalnego, poznawczego, pragmatycznego i stylistycznego wydaje się niewystarczające dla uchwycenia multimodalności przekazu; Koncepcje te mogą jednak nie wystarczać do badań złożoności nowych hybryd gatunkowych - szczególnie ich multimodalnych struktur i funkcji.

Te, w których naukowcy podkreślali szczególną sytuację komunikacyjną nowych mediów:

Ewentualne ograniczenia może powodować zarówno szybka ewolucja gatunków, jak i przenikanie się nowych zjawisk medialnych; ograniczeniem staje się specyfika nowych produkcji audialnych, które przypominają bardziej struktury growe niż gatunkowe, zatem opis i estetyka odpowiada opisowi performansu dźwiękowego;

Niemniej nowe zjawiska medialne stają się coraz bardziej uwikłane w mechaniczne i wielkoskalowe generowanie tekstów. Oznacza to konieczność operowania na wielkich zbiorach danych oraz prowadzenia badań przy pomocy zaawansowanej technologii. Co więcej, coraz częściej w badaniach tekstu medialnego pomijamy kwestię intencjonalności, skupiając się na rozpoznaniu wzorca algorytmicznego, który zarządza generowaniem oraz rozpowszechnianiem określonych przekazów;

Ograniczenia mogą się wiązać z podporządkowaniem twórczego składnika warsztatu dziennikarskiego celom promocyjno-reklamowym kosztem dobra odbiorcy – koncepcja Prof. Wojtak wyrasta z przekonania, że dziennikarz służy przede wszystkim swoim odbiorcom i uznaje potrzebę istnienia oraz przestrzegania zasad etyki zawodowej.

Wypowiedzią Małgorzaty Kity chcielibyśmy podkreślić złożoność przekonań o możliwości zastosowania koncepcji Wojtak w badaniu nowych mediów, jak i jej badawcze ograniczenia:

Tak, dokonania teoretyczno-metodologiczne Marii Wojtak wydają się zachowywać swój potencjał poznawczy wobec przestrzeni nowych zjawisk językowo-komunikacyjnych. Potrzebna byłaby jednak znacząca aktualizacja procedur badawczych, np. w kierunku multimodalności komunikacji nowomediowej, nasilających się postaw indywidualistycznych wobec języka, tekstu, dyskursu, czy indyferentyzmu wobec tradycji, np. w zakresie ukształtowania gatunkowego tekstu, a nawet zasad ortografii. Ale nawet tendencja do agatunkowości tekstowej powinna mieć oparcie w koncepcji gatunku. Być może pewnym utrudnieniem w poznawaniu nowych tendencji w komunikacji medialnej może być przekonanie o istnieniu porządku także w chaotycznej przestrzeni mediów XXI w. zapełnianej przez niepoliczalnych użytkowników mediów, z których każdy ma możliwość czynnego udziału w komunikacji w świecie cyfrowym.

7. Podsumowanie

Podsumowując analizę przeprowadzonego przez nas badania, rozpoczniemy od najbardziej ogólnej i oczywistej konstatacji. Powszechność wykorzystania koncepcji Marii Wojtak przez badaczy komunikacji medialnej, przyjmujących perspektywę dyskursologiczną lub genologiczną, jest bardzo duża. Dowodzi tego blisko stuprocentowa deklaracja recepcji tych koncepcji. Z kolei o poziomie natężenia ich oddziaływania świadczy zarówno wielość i różnorodność dydaktycznych aktywności opartych na tych koncepcjach oraz bogactwo działalności publikacyjnej, bazującej na nich (por. Kępa-Figura & Ślawska 2023), jak i dane dotyczące zakresu wykorzystywania poszczególnych koncepcji Marii Wojtak i przekonania o możliwościach ich zastosowań w badaniu komunikacji medialnej. Należy tu podkreślić wartość uzyskanej przez nas bazy źródłowej. Z pewnością pierwsze z czynników wpływających na natężenie oddziaływania koncepcji Wojtak w badaniu komunikacji medialnej można by było opisać na drodze studiów literaturowych, długoletniego monitorowania sylabusów zajęć prowadzonych na „okołomediowych” kierunkach studiów (etc.). Jednak dostęp do przekonań badaczy komunikacji dotyczących tych koncepcji umożliwiło dopiero oddanie im głosu w badaniu formularzowym i punktowych wywiadach pogłębionych.

Nasze analizy nie tylko potwierdziły spodziewaną powszechność recepcji koncepcji gatunku, wzorców gatunkowych i relacji między tekstem, gatunkiem a dyskursem, ale także pokazały, jak wiele innych genologicznych/dyskursologicznych pojęć z bazy metodologicznej Wojtak jest wykorzystywanych. Ten wyznacznik natężenia oddziaływania koncepcji lubelskiej lingwistki na badania komunikacji medialnej jest ściśle powiązany z bardzo licznie występującymi głosami wykazującymi skuteczność oglądu przez pryzmat tych koncepcji wszelkich przejawów komunikacji medialnej, w tym także nowych zjawisk w komunikacji internetowej. Wypada tu zaznaczyć, że choć uczestnicy nie byli zgodni co do ograniczeń aplikacyjnych koncepcji Wojtak (odnotowałyśmy np. zarówno wypowiedzi dostrzegające ograniczenia w badaniu uwzględniającym multimodalność komunikacji, jak i głosy wyrażające przekonanie o odpowiedności tej koncepcji), to bardzo powtarzalnie manifestowali przekonanie o praktyczności i całościowości koncepcji Wojtak w oglądzie komunikacji medialnej, a także ich inspiracyjności.

Śladami inspiracyjności tych koncepcji są nie tylko werbalizacje przyczyn wykorzystywania koncepcji Wojtak. Są nimi autorskie pomysły naukowców, których do poszukiwań rozwiązań badawczych lub dydaktycznych pobudził opisany przez Marię Wojtak ciąg pojęciowy gatunku, tekstu, dyskursu i stylu, jej autorskie myślenie o gatunku, widzenie go w pewnej politycznych zależnościach, a także wypracowany przez lingwistkę sposób analizy genologicznej. Wzorem

dla osób biorących udział w badaniu były precyzja myślowa Marii Wojtak i sposób uprawiania przez nią nauki. Analiza bazy tekstowej pokazała, że metodologiczne propozycje Wojtak nie tylko mogą być (i są) zastosowywane, ale jednocześnie otwierają nowe perspektywy badawcze. Pozwalają na formułowanie (albo przekształcanie, dookreślanie) nowych pojęć ważnych dla mediolingwistyki. Można uznać, że ta metoda badawcza jest wyjątkowo „zasilająca” i „pobudzająca”.

Bazując na wypowiedziach badaczy komunikacji medialnej, zaproszonych do wzięcia udziału w badaniu formularzowym, chciałybyśmy podkreślić, że koncepcje Marii Wojtak są nie tylko propozycją analizy poszczególnych przejawów komunikacji medialnej. Jak napisał promotor polskiej mediolingwistyki, Bogusław Skowronek, koncepcje te

zarysowują pewien autorski horyzont terminologiczny i metodologiczny.

Dają one całościowy ogląd komunikacji medialnej Są propozycją rozumienia jej funkcjonowania. Wybitna mediolingwistka biorąca udział w formularzowym badaniu przekonanie to wyraziła w następujący sposób:

Maria Wojtak w swoim bogatym dorobku publikacyjnym konsekwentnie penetruje polskie pole medialne, opisując różne jego aspekty, ale także, co bardzo ważne, tworząc autorskie koncepcje naukowe na poziomie teoretycznym i metodologicznym. Tym samym daje badaczom instrumenty pozwalające na opisywanie i interpretowanie zjawisk, procesów, twórców, mechanizmów językowych, stylowych, genologicznych, dyskursowych w sposób ujednolicony (nawet gdy koncepcje Autorki podlegają indywidualnym modyfikacjom). To zaś daje nadzieję na stworzenie syntezy „pola medialnego” w Polsce. Zaletą perspektywy badawczej propagowanej w pracach Marii Wojtak jest koncentracja na podejściu komunikacyjnym i dyskursowym w opisie badanych obiektów (Małgorzata Kita).

Od sformułowanego podsumowania blisko do obserwacji interdyscyplinarnej i środowiskotwórczej mocy koncepcji Marii Wojtak. Interdyscyplinarność uważamy za niezwykle ważny wyznacznik nie tylko badań mediolingwistycznych, lecz szerszej medioznawczych. Są one przecież prowadzone w ramach tradycji badawczych stowarzyszonych w naukach o komunikacji społecznej i mediach i – podkreślić należy – także funkcjonujących poza tą dyscypliną.

Analiza bazy materiałowej dowiodła siły oddziaływania koncepcji Marii Wojtak, a jednocześnie pozwoliła na stworzenie portretu zbiorowego pewnego środowiska. Badania te pokazały, że koncepcje Wojtak, stwarzając fundamenty językoznawczej genologii medialnej, stały się ważnym czynnikiem scalającym społeczność badaczy mediów przyjmujących perspektywę genologiczną lub dyskursologiczną, a zatem *de facto* mediolingwistyczną. Jest to zresztą zgodne z zamysłem samej Marii Wojtak, która (adaptując pojęcia Ludwika Flecka) wyróżniła pojęcia stylu myślowego i kolektywu myślowego dla mówienia o genologii:

„[genologia – przyp. DKF/MŚ] zyskuje status stylu myślenia wspólnego dla mnie i grupy badaczy zainteresowanych adaptacją składników owego stylu we własnych refleksjach, analizach i dociekaniach. Sposób działania badawczego tej wspólnoty pozwala mi mówić ostrożnie o kolektywie myślowym, będę się więc raczej posługiwać określeniem społeczność genologów” (Wojtak 2019a, s. 15–16).

Na koniec postulat. Zestawiając przekonania o skuteczności i operacyjności koncepcji Wojtak w badaniach komunikacji medialnej ze statystykami ich aplikowalności w ośrodkach dyscyplinowych, wypada wyrazić nadzieję, że wykorzystanie tych koncepcji przez badaczy pracujących w ośrodkach powołanych do badania mediów, to znaczy w instytutach nauk o mediach i komunikacji społecznej, wzrośnie.

Bibliografia

- Kępa-Figura, D., & Ślawska, M. (2023). Koncepcje Marii Wojtak – perspektywa mediolingwistyczna. *Studia Medioznawcze*, 24(1), 4–14.
- Wojtak, M. (1999). Wyznaczniki gatunku wypowiedzi na przykładzie tekstów modlitewnych. *Stylistyka*, 8, 105–117.
- Wojtak, M. (2003). Kolaże tekstowe jako forma komunikacji publicystycznej. *Studia Językoznawcze, Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 2, 9–27.
- Wojtak, M. (2004a). *Gatunki prasowe*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2004b). Wzorce gatunkowe wypowiedzi a realizacje tekstowe. W D. Ostaszewska (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja* (T. 2 *Tekst a gatunek*, s. 29–39). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2004c). W kręgu paradoksów gatunku, czyli o konwencji i kreatywności w felietonie. W K. Maćkowiak & C. Piątkowski (Red.), *Język polski w perspektywie diachronicznej i synchronicznej* (s. 273–294). Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Wojtak, M. (2005a). Adaptacje gatunkowe i ich rola w modyfikowaniu wyznaczników gatunku (na przykładzie wypowiedzi prasowych). W M. Kita & B. Witosz (Red.), *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonია* (s. 440–448). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2005b). *Genologia tekstów użytkowych*. W M. Czermińska, S. Gajda, K. Kłosiński, A. Legeżyńska, A. Z. Makowiecki, & R. Nycz (Red.), *Polonistyka w przebudowie* (T. 1 *Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów, Kraków, 22-25 września 2004*, s. 132–148). Kraków: Universitas.
- Wojtak, M. (2006a). Gatunek w formie kolekcji a kolekcja gatunków. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 15, 143–152.
- Wojtak, M. (2006b). Interakcyjny styl komunikowania w prasie kobiecej. W J. Mazur & M. Rzeszutko-Iwan (Red.), *Teksty kultury. Oblicza komunikacji XXI wieku* (T. 1, s. 115–128). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2006c). Interakcyjny styl komunikowania we współczesnej prasie (na przykładzie prasy młodzieżowej). W B. Witosz (Red.), *Styl konwersacyjne* (s. 119–129). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2007a). Rachunek sumienia – analiza genologiczna. W P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, & M. Rybka (Red.) *Język religijny dawniej i dziś* (T. 3 *Materiały z konferencji, Poznań, 24-26 kwietnia 2006*, s. 289–299). Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Wojtak, M. (2007b). Styl gatunku, styl gatunkowy a styl funkcjonalny w perspektywie analitycznej. W D. Ostaszewska (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja* (T. 3 *Gatunek a odmiany funkcjonalne*, s. 16–24). Katowice: Wydawnictwo Gnome.
- Wojtak, M. (2008). *Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2009). Współczesne sylwy kalendarzowe – zderzenie gatunków, stylów, światów. W K. Ożóg (Red.), *Język żyje. Rzecz o współczesnej polszczyźnie* (s. 305–322). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Wojtak, M. (2010). *Głosy z teraźniejszości. O języku współczesnej polskiej prasy*. Lublin: Wydawnictwo WSPA.
- Wojtak, M. (2011a). *Współczesne modlitewniki w oczach językoznawcy. Studium genologiczne*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS.
- Wojtak, M. (2011b). O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 4, 69–78.
- Wojtak, M. (2011c). Osobliwe byty gatunkowe i tekstowe w ich uwikłaniach komunikacyjnych. W D. Ostaszewska & J. Przyklenk (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja* (T. 4 *Gatunek a komunikacja społeczna*, s. 44–56). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2011d). Współczesny modlitewnik upamiętniający I Komunię Świętą – genologiczne studium przypadku. W L. Mariak & A. Seniów (Red.), *Ścieżkami pięknej polszczyzny. Księga jubileuszowa*

- dedykowana Profesorowi Mirosławowi Białoskórskiej z okazji 65-lecia urodzin i 45-lecia pracy zawodowej (s. 293–307). Szczecin: Wydawca volumina.pl Daniel Krzanowski.
- Wojtak, M. (2012). Wielogłosowość w reportażu ujęta w formę kolażową. *Prace Językoznawcze*, 14, 265–273.
- Wojtak, M. (2013a). Tekst i jego gatunki w ostatnim siedemdziesięcioleciu. W A. Dunin-Dudkowska & A. Małyska (Red.), *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska. Procesy. Tendencje* (s. 85–107). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2013b). Potencjał tekstotwórczy wzorca gatunkowego na przykładzie litanii. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 6, 319–336.
- Wojtak, M. (2014a). Genologiczna analiza tekstu. *Prace Językoznawcze*, 3, 63–71.
- Wojtak, M. (2014b). Sporne i bezsporne problemy współczesnej genologii. *Poradnik Językowy*, 8, 7–22.
- Wojtak, M. (2014c). Wartości w wywiadzie – wartość wywiadu. W I. Hofman & D. Kępa-Figura (Red.), *Współczesne media. Wartości w mediach, wartości mediów* (T. 2, s. 225–239). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2015a). *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2015b). Gdy „między” jest w środku, czyli o przenikaniu się konwencji gatunkowych w konkretnych tekstach (na przykładzie przekazów prasowych). W D. Ostaszewska & J. Przyklenk (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja* (T. 5 *Gatunek a granice*, s. 84–93). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2016). O dyskursie religijnym, jego osobliwościach i przeobrażeniach. W B. Witosz, K. Sujkowska-Sobisz, & E. Ficek (Red.), *Dyskurs i jego odmiany* (s. 74–85). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2018). O wybranych translokacjach komunikacyjnych w dyskursie religijnym. *Stylistyka*, 17, 47–63.
- Wojtak, M. (2019a). *Wprowadzenie do genologii*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2019b). *Do Boga..., O Bogu..., Przed Bogiem... Gatunki przekazu religijnego w analizie filologicznej*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS.
- Wojtak, M. (2019c). Genologia medialna czy po prostu genologia. W I. Hofman & D. Kępa-Figura (Red.), *Współczesne media. Problemy i metody badań nad mediami* (T. 2, s. 189–204). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2019d). Teoretyczne obramowanie analiz gatunków prasowych (medialnych) – propozycja autorska. *Rocznik Medioznawczy PAU*, 1, 37–53.
- Wojtak, M. (2019e). Autorskie i gatunkowe odzwierciedlanie świata dyskursu (studium przypadku). W B. Ciesek-Ślizowska, B. Duda, E. Ficek, & K. Sujkowska-Sobisz (Red.), *Reprezentacje świata w dyskursach (modele, obrazy, wizje)* (s. 85–96). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2020a). Tekst wobec reguł gatunku – studium przypadku. W K. Chońska & M. Pachowicz (Red.), *Językoznawstwo. Stylistyka. Kultura* (s. 99–108). Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS.
- Wojtak, M. (2020b). *Od tekstu do gatunku. Genologiczna analiza konkretnej wypowiedzi prasowej*. W A. Buk, A. Hanus, A. Mac, D. Miller, M. Smykała, & I. Szwed (Red.), *Tekst. Dyskurs. Komunikacja. Podejścia teoretyczne, analityczne i kontrastywne. Text. Diskurs. Kommunikation. Theoretische, analytische und kontrastive Ansätze* (s. 95–108). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Wojtak, M. (2020c). Konkretna wypowiedź jako realizacja reguł gatunku (na przykładzie wywiadu prasowego). W A. B. Strawińska (Red.), *Ojczyzna święta mowo!... Wiąże nas twoje słowo. Polszczyzna w perspektywie diachronicznej. Studia i szkice* (s. 595–604). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Wojtak, M. (2021a). Komunikacyjne ukształtowanie wywiadu o tematyce politycznej (studium przypadku). W M. Pataj & E. Pawlak-Hejny (Red.), *Komunikowanie polityk(i) w literaturze i mediach* (s. 319–328). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Wojtak, M. (2021b). Publicystyczna innowacyjność – studium przypadku W E. Żyrek-Horodyska (Red.), *Zapisując świat. W dziennikarsko-literackim pejzażu form, tematów, gatunków. Prace ofiarowane Dr. hab. Andrzejowi Kaliszewskiemu Profesorowi UJ* (s. 63–78). Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.